

УДК 140.8

САКРАЛІЗАЦІЯ ТА ДЕСАКРАЛІЗАЦІЯ ПРОСТОРУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

Наталія Володимирівна Дев'ятко

<http://orcid.id/0000-0003-0162-1194>

Natalia_ptah@ukr.net

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

Анотація. У статті проаналізовано характеристики сакрального і десакаралізованого простору у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. Сакралізація простору дуже важлива для національної самоідентифікації читача, який є громадянином держави. Сакралізація є просторовою, коли важливими сакральними точками є центр (столиця) і пограничний простір (кордон). Водночас сакральний весь простір, але кожне місце має свою ідентифікацію. Це здорова міфологічна сакральність, яка існує на протилежному варіанту, коли вся сакральна енергія концентрується у «столиці», а «провінція» є місцем «небажаного перебування». Іншою формою сакральності є історична, яка реалізується через чітку прив'язку до місць важливих історичних подій далекого минулого і сучасності (кризові епохи). В іншому варіанті (мирні епохи) ця форма сакралізації реалізується у позначенні місць дії. Завдяки цьому читач упізнає конкретні міста, дізнається нове, стає співпричетним.

У сучасній Україні спостерігається деформація сакрального простору, що сприяє його пошкодженню та загальній десакаралізації. Ці процеси кодуються у літературі для дітей та юнацтва, що легітимізує їх. Досліджуючи твори сучасних українських авторів, бачимо велику кількість «не помічених» місць. Сакральними і «поміченими» є Карпати, Львів та прилеглі території (здебільшого замки), а також, у значно меншій мірі, – Київ. До початку російсько-української війни у творах згадувався Крим, після 2014-го згадки про нього майже зникають. Якщо історична сакральність у творах присутня, то сучасні історичні події згадуються поодинокі. Подібна деформація національного сакрального простору є небезпечною, оскільки може використовуватися у «гібридних війнах» проти нашої держави.

Ключові слова: світогляд; міф; сакральність; «гібридні війни».

Питання сакральності та десакаралізації часто розглядаються у контексті вивчення релігії та міфології, хоча набагато актуальніше досліджувати проблемні питання, пов'язані із сакральністю, саме у контексті світогляду. Сакральність є підсвідомим маркером на позначення цінності того чи іншого об'єкта, явища, історичної події, особи тощо. Сакральність не може бути абстрактною, вона завжди конкретна і прив'язана до певних історичних епох. Проте, завдяки своїй архетипній природі та енергетичній наповненості, сакральність може слугувати потужній актуалізації минулого у сучасному через перепрочитання подій, образів або символів та їхнє нове наповнення смислами завдяки людським вчинкам. Звісно, цей процес має і зворотній зв'язок: позначене як сакральне, отже – цінне, впливає на світогляд людини та її реальність не лише під час читання, перегляду чи іншого формату комунікації з художнім твором, але й після, за

її межами. Саме тому так важливо, що позначається як сакральне у художньому творі, бо тим самим воно сакралізує реальне та легітимізує символи, події, моделі поведінки і світоглядні установки у масовій свідомості. Останнє є головною причиною, чому сакралізація та десакаралізація є важливими інструментами впливу під час «гібридних війн», внаслідок чого відбувається перекодування свідомості людини, суттєво коригуються її переконання, моделі поведінки, спосіб життя.

Проблематика сучасних «гібридних війн» здебільшого активно розглядається у політичному та інформаційному контекстах (О. Кундеус, Б. Параконський, А. Сухраков, М. Требін, Г. Яворська), як спосіб вивчення методів роботи пропаганди та критичного мислення (А. Криськов, К. Семчинський), способу ведення військових дій (К. Міщенко, П. Пацек, І. Юзова), і значно менше – у психологічному (О. Караман) і культурному (А. Дубяга,

V. Shpakovych). Однак, питання саме протидії ворожим атакам завдяки потужній національній самоідентифікації молодого покоління українців у контексті засобів впливу сучасної літератури на теоретичному рівні наразі не вирішене. Ця стаття є однією з перших спроб такого осмислення.

Метою статті є дослідження сакралізації і деса-кралізації простору у сучасних творах для дітей та юнацтва, які мають вплив на масову аудиторію і формують світогляд молодого покоління. Для цього потрібно виконати такі завдання: дослідити у художніх творах світоглядні опозиції «столиця-провінція», «місто-село», «територія Порядку» і «територія Хаосу»; описати просторову карту сучасної України у контексті наявності сакральних, деса-кралізованих та «не помічених» місць; показати принципи і механізми історичної актуалізації сакрального у літературі через минулі та сучасні вагомні історичні події; проаналізувати характеристики природної сакральності та імперської сфальшованої сакральної структури; дослідити впливи деса-кралізації українського національного простору у контексті сучасних «гібридних війн» та означити шляхи протистояння маніпулятивним впливам.

У дослідженні використовуються герменевтичний, порівняльний, компаративний, системно-структурний і структурно-функціональний методи, а також концептуальний аналіз, текстуально-аналітичний метод «уважного читання» для прочитання архетипного і кодового змісту текстів та ін.

Література завдяки своїй метафорично-архетипній природі, можливості занурення читача у простір свого світу та психологічному асоціюванню читача з персонажами має дуже сильний вплив на формування і корекцію світоглядних установок. Особливо це актуально для літератури, адресованій дитячій та юнацькій аудиторії, оскільки у цьому віці базовий світогляд лише формується, і все прочитане та пережите матиме на читача суттєвий вплив.

Якщо розглядати сучасну літературу через призму міфологічних категорій, щонайперше бачимо особливості, пов'язані з усвідомленням часу і простору. Цей хронотоп складний, та для розуміння сучасних світоглядних загроз варто насамперед звертатися до аналізу просторового аспекту.

Сакралізація простору дуже важлива для національної самоідентифікації читача, який є громадянином держави. Сакралізація є просторовою, коли важливими сакральними точками є центр (столиця) і пограничний простір (кордон). Водночас сакральним є весь простір, але кожне місце має свою іден-

тифікацію. Це здорова міфологічна сакральність, яка існує на противагу імперському варіанту, коли вся сакральна енергія концентрується у «столиці», а «провінція» є місцем «небажаного перебування». Іншою формою сакральності є історична, яка реалізується через чітку прив'язку до місць важливих історичних подій далекого минулого і сучасності (кризові епохи). В іншому варіанті (мирні епохи) ця форма сакралізації реалізується у позначенні місць дії. Завдяки цьому читач упізнає конкретні міста, дізнається нову інформацію, стає співпричетним.

Аналізуючи літературний масив творів українських авторів, написаних для дітей та юнацтва, можемо спостерігати доволі небезпечні тенденції. Україна – велика країна з багатим історичним минулим, проте сакральних місць, описаних у літературі, або хоча б ясно позначених як місце дії, у сучасних творах доволі мало. Здебільшого місцем дії у творах, як реалістичних, так і фантастичних, що вийшли на всеукраїнський рівень, стають Київ або Львів (останнє місто значно частіше). Серед таких найбільш значимими, на мій погляд, є казкові повісті О. Росича «Отто, Принц Львівський»¹ і «Джовані Трапатоні»², реалістичні твори А. Бачинського «140 децибелів тиші»³ і О. Сайко «Кав'ярня на розі»⁴ та постмодерне фентезі Г. Пагутяк «Королівство»⁵, де основна дія відбувається у Львові. Серед «київських» творів можна назвати збірник З. Мензатюк «Київські казки»⁶, а також фентезі І. Цілик «МІСТОрія однієї дружби»⁷ і М. Макущенко «Темний бік будинку»⁸. У творах, відомих на всеукраїнському рівні, де у наш час чітко упізнається місце дії, є Харків у психологічній повісті В. Бердта «Мій друг Юрко Циркуль»⁹, Луцьк у пригодницькому детективі Н. Гуменюк «Зустріч на Босому мосту»¹⁰ і Черка-

1 Росич Олекса. Отто, Принц Львівський. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2009. – 272 с.

2 Росич Олекса. Джовані Трапатоні. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2010. – 376 с.

3 Бачинський Андрій. 140 децибелів тиші. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 128 с.

4 Сайко Оксана. Кав'ярня на розі. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013. – 176 с.

5 Пагутяк Галина. Королівство. – Вінниця : Теза, 2010. – 376 с.

6 Мензатюк Зірка. Київські казки. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2006. – 96 с.

7 Цілик Ірина. МІСТОрія однієї дружби. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. – 128 с.

8 Макущенко Марина. Темний бік будинку. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. – 328 с.

9 Бердт Валентин. Мій друг Юрко Циркуль. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2010. – 276 с.

10 Гуменюк Надія. Зустріч на Босому мосту. – К. : Грані-Т, 2009. – 184 с.

щина у фентезійному циклі М. Павленко «Русалонька із 7-В»¹¹.

Окремо можна розглядати значний масив творів, де події відбуваються у Карпатах та прилеглих до них територіях. Більшість таких творів є казковими та фентезійними, наприклад, повісті О. Дерманського «Танок Чугайстра»¹², А. Бачинського «Неймовірні пригоди Остапа і Даринки»¹³, або реалістичними, як повість Т. Стрижевської «Файні товсті дівки, йо!»¹⁴. Зрозуміло, що Карпати – привабливе місце дії як для тих авторів, які пишуть пригодницькі і психологічні повісті та романи, так і для авторів, що працюють у жанрі фентезі та казках, але подібна сакральна просторова деформація дуже шкідлива для країни в цілому. Змалечку юного читача привчають (свідомо чи ні – інше питання) до того, що все «по-справжньому українське» має зв'язок з Карпатами, Львовом та Києвом. При цьому столиця явно програє і по кількості, і по якості згадок у художніх творах. Таким чином формується дуже небезпечний стереотип, який лягає на історичну основу, що сучасна «Україна» має бути в кордонах князівства Данила Галицького, а отже, будь-які посягання на інші, умовно «не українські» території сусідніми державами є цілком легітимними. Такий поділ часто можна зустріти нині і в політиці та антиукраїнській пропаганді.

Велика кількість «не помічених» місць, які насправді є українськими і мають не менш цікаву та важливу історію, ніж те, що сакральна позначається в нині існуючих творах, створює ефект великої сірої плями, яка вкриває ледь не всю нашу країну. Це впливає на масову свідомість ще в одному аспекті, оскільки створюється неправдиве уявлення, що «справжні» українські автори мають якимось чином бути пов'язані з уже сакральні позначеними просторовими фрагментами. А отже, всі інші письменники, які мешкають на умовно «сірій території», не можуть створити справжні українські тексти. Тим самим під вплив стереотипу потрапляють самі письменники і, щоб збільшити уявну «цінність» своїх творів і бути прочитаними, обирають місцями дії ті самі сакральні позначені Київ, Львів, Карпати та прилегли до них території, замість того, щоб розвивати інші частини

простору та поширювати національну сакральність на всю територію України і тим самим захищати країну від маніпулятивних впливів та інших інструментів, які використовуються проти нашої країни у «гібридних війнах».

Наявність опозиції «місто-село» притаманна українській літературі, як і більшості літератур світу, особливо європейського типу, оскільки між цими просторами можливий діалог, але набагато частіше виникає світоглядний конфлікт, особливо коли якийсь із головних персонажів змінює простір свого перебування і має таким чином перебувати свій світогляд, щоб почуватися комфортно і бути успішним у світі з новими реаліями. У літературах імперського типу ця опозиція трансформується у символічну пару «столиця-провінція». При цьому «столиця» має значно більшу цінність, ніж «провінція», оскільки тільки у столиці можливо досягти успіху і повністю реалізувати себе.

Цікаво також, що в сучасній російській масовій культурі (одному з найяскравіших інформаційно-культурних просторів з імперськими світоглядними кодами) останні десять років спостерігається вельми неоднозначна тенденція, коли успішні люди «тікають» зі столиці у провінцію і лише тоді знаходять своє щастя і «місце під сонцем». Імовірно, ця тенденція є певним ідеологічним замовленням, щоб легітимізувати такі моделі поведінки і так покращити ситуацію у суспільстві і геть десакралізованій провінції. Але в Україні, на щастя, ця тенденція наразі має відображення лише у масових серіалах виробництва кінокомпаній із сумісним міжнародним фінансуванням.

Опозиція «місто-село» в українській літературі для будь-якого віку, а особливо у творах для підлітків, здебільшого вирішується на користь «села». Відповідно до традиції, закладеної ще В. Нестайком, «село» розглядається як місце розваг і пригод, неможливих у місті, де все зрозуміле і відоме. Це дуже цікавий просторовий контекст, де підліток може подивитися на себе і світ зовсім з іншої точки зору, краще зрозуміти себе, усвідомити, що є цінним, а що – ні. Найчастіше останнє реалізується через конфліктні ситуації, пов'язані з мобільними телефонами і комп'ютерами. Залишаючись без зв'язку, підліток не витрачає час на віртуальне спілкування і тому знаходить реальне, вчиться цікавішим й ефективнішим способам комунікації, знаходить справжніх друзів.

І все було б добре, якби це дивовижне «село» у більшості творів також не було б «стертим».

11 Павленко Марина. Русалонька із 7-В або Прокляття роду Кулаківських. – Вінниця : Теза, 2005. – 224 с.

12 Дерманський Сашко. Танок Чугайстра. – Вінниця : Теза, 2008. – 157 с.

13 Бачинський Андрій. Неймовірні пригоди Остапа і Даринки. – К. : Грані-Т, 2010. – 152 с.

14 Стрижевська Тетяна. Файні товсті дівки, йо! – К. : Фонтан казок, 2017. – 192 с.

Часто неможливо навіть зрозуміти, де відбувається дія. Село умовне. Воно знаходиться «десь», де мешкають бабуся, дідусь, або ще якісь родичі старшого покоління. Поряд із селом обов'язково є річка або озеро, ліс, іноді – болото чи луки. Та все це не має географічної прив'язки, і тому, хоча такі твори працюють на розвиток особистості, до сакралізації національного простору вони нічого не додають. Серед таких якісних творів із чітко не визначеним місцем дії є, наприклад, повісті І. Роздобудько «Арсен»¹⁵, В. Бердта «Все починається в 13»¹⁶ і А. Коршунової «Комп і компанія»¹⁷.

Цікаво відзначити ще один аспект: світоглядне протиставлення цивілізації і природи у цих творах зазвичай має гумористичний характер і не створює по-справжньому конфліктних ситуацій, які б не могли бути вирішені зусиллями головних героїв твору або одним із них, якого часто дорослі насильно перемістили у «чужий і некомфортний» простір «села».

Окремо потрібно досліджувати сакралізацію простору у контексті історичного заглиблення, резонування з відповідними історичними подіями та постатями. У сучасній літературі для дітей та юнацтва є кілька найбільш популярних серед письменників способів актуалізації історичної пам'яті. Дія сучасних творів може відбуватися у відповідних історичних епохах, тоді їхніми головними героями можуть ставати реальні історичні особи, або умовні сучасники важливих історичних персон. Це твори О. Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу»¹⁸ і «Пригоди тричі славного розбійника Пинті»¹⁹, М. Мартинюка «Під мурами твердині»²⁰ (про Данилу Галицького), М. Морозенко «Іван Сірко»²¹. Читач проживає разом із героями певну історичну епоху: часи Козаччини – романи О. Зубченка з циклу «Перемагаючи долю»²², В. Рутківського «Джури»²³ і «Сині

Води»²⁴, часи Голодомору – О. Мак «Каміння під косою»²⁵, останні роки перед руйнуванням СРСР – З. Мензатюк «Як я руйнувала імперію»²⁶.

Але таких творів у сучасній літературі наразі доволі мало, а ті, що є, здебільшого стосуються козацького періоду, який найбільш міфологізований. Зрозуміло, що цього недостатньо для повноцінної історичної актуалізації і посилення рівня сакральності для захисту під час «гібридних війн».

Іншим варіантом є так званий спосіб, коли головний герой або кілька з них потрапляють у певний історичний період і стають важливими дійовими особами. Цей спосіб активно використовують автори казок, фантастики та фентезі, іноді роблячи структури своїх творів дуже складними. Найбільш цікаві, на мій погляд, – філософська казка З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся»²⁷ і пригодницька фентезійна повість В. Рутківського «Сторожова застава»²⁸ (часи Київської Русі), фантастичний роман О. Есаулова «Зоряна електричка»²⁹, де одна з сюжетних ліній повністю присвячена часам татаро-монгольської навали, і фентезійні повісті Р. Рабатко «Пригоди Северина при дворі Короля Данила»³⁰ та В. і Н. Лапікурів «Чарівна брама»³¹, де головний герой завдяки комп'ютерній грі переноситься в міфічний простір і зустрічається з козаками-характерниками та чарівними істотами.

Подібний спосіб письма є доволі ефективним, оскільки не лише дозволяє переміщуватися у просторі самим персонажам та адекватно показувати зовсім інші побут та суспільний устрій, але і зменшує психологічне навантаження на читача, якому не потрібно підсвідомо перевіряти на правдивість кожен історичну деталь. Водночас це накладає велику відповідальність на авторів, щоб навіть їхні казкові і фантастичні твори були цілком правдиві у своїй історичній та соціально-психологічній частині.

Третій варіант історичної актуалізації – найскладніший, але потенційно найбільш ефективний.

15 Роздобудько Ірен. Арсен. – К. : Грані-Т, 2012. – 224 с.

16 Бердт Валентин. Все починається в 13. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 224 с.

17 Коршунова Анна. Комп і компанія. – К. : Час майстрів, 2017. – 232 с.

18 Гаврош Олександр. Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2007. – 192 с.

19 Гаврош Олександр. Пригоди тричі славного розбійника Пинті. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2008. – 280 с.

20 Мартинюк Микола. Під мурами твердині. – Луцьк : Твердиня, 2012. – 128 с.

21 Морозенко Марія. Іван Сірко. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 368 с.

22 Зубченко Олександр. Перемагаючи долю. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 560 с.

23 Рутківський Володимир. Джури козака Швайки. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. – 430 с.

24 Рутківський Володимир. Сині Води. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. – 440 с.

25 Мак Ольга. Каміння під косою. – К. : Українська видавнича справа, 2017. – 198 с.

26 Мензатюк Зірка. Як я руйнувала імперію. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 272 с.

27 Мензатюк Зірка. Ангел Золоте Волосся. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013. – 128 с.

28 Рутківський Володимир. Сторожова застава. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 304 с.

29 Есаулов Олександр. Зоряна електричка. – Вінниця : Теза, 2012. – 282 с.

30 Рабатко Роман. Пригоди Северина при дворі Короля Данила. – Львів : Панорама, 2007. – 92 с.

31 Лапікури Валерій і Наталія. Чарівна брама. – К. : Грані-Т, 2008. – 184 с.

Головні герої мають дізнатися про історію місця свого перебування, свого краю і часто країни в цілому, щоб розгадати загадки або вирішити існуючі проблеми, що разом із ними робить і читач. Застосування цього способу найрізноманітніше, оскільки підходить як для фантастики і фентезі, так і для психологічної та пригодницької прози і детективів. Історія у цьому контексті може бути реальною і міфологізованою, а коли мова йде про казкові, містичні чи фентезійні твори, то можлива й наявність містичних подій, пов'язаних з історією, або чарівних артефактів. Серед реалістичних творів можна насамперед назвати повість А. Кокотюхи «Тасмниця козацького скарбу»³², а серед казкових – повість З. Мензатюк «Тасмниця козацької шаблі»³³; різні історичні і сучасні локації, як-то Гуляйполе, Кодацька фортеця, Київ, Карпати тощо описані у фольк-реалістичному романі Н. Дев'ятко «Злато Сонця, синь Води»³⁴.

Окремо можливо розглядати фольклорний аспект сакрального, який реалізується у творах через наявність у них персонажів української міфології. Цікаво, що це можуть бути не лише фентезі і казки, але й певні міфологічні метафори, проявлені у традиціях, що приходять у простір сучасного твору з давнини і впливають на національну ідентифікацію читача. Ці твори можуть бути дуже різноманітні: казка – В. Рутківський «Бухтик з тихого затону»³⁵, казкове фентезі – Д. Корній «Петрусь Химородник»³⁶, міфологічне фентезі, що буде цікавим і для дорослої аудиторії, – Н. Сеньовська «Прокляття Лади»³⁷ і Н. Савчук «Літописи Семисвіття»³⁸.

Проте, як й у попередніх випадках, якщо місце дії означене, найчастіше і найбільш повноцінно персонажі українського фольклору та міфології «проживають» у Карпатах та Львові, таким чином знов-таки створюється своєрідний «заповідник українськості». Якщо ж мова йде про інші місця дії, то там бачимо здебільшого відьом (найчастіше у Києві, що вже є стереотипним проявом) або фоль-

клорно стертих домовиків, які можуть жити будь-де. Хоча деякі образи домовиків та інші фольклорні персонажі національно самобутні і дуже цікаві: традиційні – Г. Малик «Вуйко Йой і Лишиня»³⁹, фентезійні – О. Радущинська «Зелен-день, або Чарівні русалчині коралі»⁴⁰, сучасні – О. Лань «Бурдебач»⁴¹.

Дуже важливим для природної сакральності є розуміння у контексті інформаційно-культурного простору характеристик «території Порядку» і «території Хаосу». Нині це особливо актуально, бо в імперському просторі така опозиція буде представлена абсолютно інакше. Для імперського світогляду «територією Хаосу» є будь-яка територія, де не визнають владу імперської столиці, звідти приходять вороги, і цей чужий та ворожий простір має бути завойований або знищений. Його сакральність смішна або демонічна, з представниками іншого простору неможливий діалог, а часто взагалі будь-яка комунікація.

Для природного світогляду все зовсім інакше. З «території Хаосу» також можуть приходити вороги, але вони конкретні – це особистості або відповідні сили, що мають свою волю, розум та прагнення. Це найбільш яскраво можна побачити у фантастиці та фентезі, хоча подібні образи присутні і в реалізмі, як у дитячих детективах А. Кокотюхи. З такими сильними головними ворогами можлива комунікація, та непорозуміння, бо такий ворог з іншого простору хоче підкорити собі «територію Порядку», повністю змінивши або знищивши його мешканців. Комунікація і порозуміння з іншими представниками чужого простору, які не виказують свідомої ворожості, за певних умов цілком можливі, що принципово відрізняє природний світогляд від імперського. Якщо жоден із просторів не зазіхатиме на спосіб життя в іншому, вони можуть співіснувати.

Водночас для української літератури притаманне розглядати «територію Хаосу» як незвіданий простір, куди головний герой відправляється у подорож, щоб пізнати себе, стати сильним, успішним та повернутися додому на «територію Порядку», і вже в іншому статусі здолати ті проблеми, які є в його власному житті, чи навіть у його місті чи країні. При цьому простір незвіданого дає персонажу досвід, а сам може глобально не змінюватися. Це цілком європейська традиція, яка особливо гарно прижилася у фентезі.

32 Кокотюха Андрій. Тасмниця козацького скарбу. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 224 с.

33 Мензатюк Зірка. Тасмниця козацької шаблі. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2006. – 160 с.

34 Дев'ятко Наталія. Злато Сонця, синь Води. – Луцьк : Твердиня, 2014. – 140 с.

35 Рутківський Володимир. Бухтик з тихого затону. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 240 с.

36 Корній Дара. Петрусь Химородник. – Вінниця : Теза, 2016. – 256 с.

37 Сеньовська Надія. Прокляття Лади. – Тернопіль : Крок, 2017. – 162 с.

38 Савчук Наталія. Літописи Семисвіття. Кн. 1. Діти переступу: роман-міфологема. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. – 416 с.

39 Малик Галина. Вуйко Йой і Лишиня. – К. : Грані-Т, 2007. – 56 с.

40 Радущинська Оксана. Зелен-день, або Чарівні русалчині коралі. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 180 с.

41 Лань Олена. Бурдебач. – Львів : Априорі, 2012. – 156 с.

У сучасній українській реалістичній літературі наразі формується окремий цікавий корпус творів, які мають зв'язок із сучасними історичними подіями. Насамперед це Революція Гідності 2013-2014 рр., яка є потужним чинником становлення нації, і російсько-українська війна, яка триває і донині. Персонажі таких творів можуть бути учасниками цих подій, проте в опублікованих творах для дітей та юнацтва подібне поки зустрічається рідко. Значно частіше цей зв'язок реалізується через причетність: волонтерство, допомога пораненим, батьки або друзі на фронті чи на Майдані, друзі головних героїв є біженцями тощо. Один з яскравих прикладів, де все це об'єднується в одному творі, повість Г. Кирпи «Мій тато став зіркою»⁴². Також можливий варіант, коли сучасні історичні події переказуються у казковий спосіб, і таким чином допомагають у національній ідентифікації найменших читачів (Х. Лукашук «Казка про Майдан»⁴³, Л. Ніцой «Незламні мураші»⁴⁴).

Територія АТО сприймається водночас як «територія Хаосу» і місце справжнього пізнання себе, а лінія розмежування є сакралізованим кордоном (В. Теремко «16 весна»⁴⁵). З іншого, ворожого боку у наш простір також можуть приходити вороги, які прагнуть знищення нашої держави. Наприклад, як у повістях А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука»⁴⁶ і «Гімназист і Вогняний Змій»⁴⁷, де вороги є імперськими маніпуляторами, вони хочуть завойовувати сучасну Україну і знищити нашу історичну пам'ять. У таких творах на символічному рівні показується, як природній світогляд бореться із зазіханнями на українську дійсність і майбутнє з боку міфологізованої та реальної світоглядної «імперії».

Дуже цікаво, що територія Криму після окупації взагалі майже зникає зі сторінок опублікованих творів для дітей та юнацтва. Хоча до окупації Крим ставав місцем дії як реалістичних, так і казкових творів: казка К. Штанко «Драconi, вперед!»⁴⁸, де події розпочинаються у Києві, а завершуються подорожжю у Крим, і пригодницьке фентезі А. Бачинського

«Канікули Остапа і Даринки»⁴⁹, коли під час канікул головні герої потрапляють до фентезійного простору Кримських міфів та легенд. Особливої уваги заслуговують повість З. Мензатюк «Дике літо в Криму»⁵⁰, події якої відбуваються в останній рік перед окупацією, а головними героями є українські і татарські діти, яким потрібно знайти порозуміння між собою не лише в сучасності, але і в контексті нашої суперечливої історії; а також пригодницькі повісті А. Бачинського «Детективи в Артеку»⁵¹ і «Детективи з Артеку. Таємниці Кам'яних Могили»⁵², де події першого твору також відбуваються до окупації Криму, а в другому підлітки зі Львова, Києва, Донбасу і центральної України мають навчитися жити і зберегти свою дружбу в реаліях російсько-української війни і потужної антиукраїнської пропаганди. Це наразі єдиний твір, який мені вдалося знайти, де герої підліткового віку якийсь час перебувають на території, захопленій псевдо-республіками та російськими військами. Також наразі єдиний твір, що вийшов на всеукраїнський рівень, де була б у казковій формі описана окупація Криму, – це книга Н. Кримської «Казки сонячного півострова»⁵³. Хоча, зважаючи на важливість національної ідентифікації під час війни, яка має в основі світоглядне протистояння, подібних різноманітних творів наразі мало б бути дуже багато. Їхня відсутність в інформаційно-культурному просторі свідчить про те, що у культурі проти України успішно діють ворожі сили, а ці твори написані, та досі не видані, і тому не доступні масовому читачу юного віку.

Національна ідентичність дуже важлива для розуміння свого місця у сучасній реальності і бажання розбудувати простір своєї держави. Але це можливе лише у тому випадку, коли такий простір сприймається як сакральний, чим підтверджується його цінність. Якщо цінність простору вимірюється лише його потенційною комфортністю і розглядається людиною як місце тимчасового перебування, то такий простір є слабким і може піддаватися ворожим впливам і бути завойованим. Це одна з найважливіших причин, чому для сучасної української літератури для дітей та юнацтва

42 Кирпа Галина. Мій тато став зіркою. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 38 с.

43 Лукашук Христина. Казка про Майдан. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 36 с.

44 Ніцой Лариса. Незламні мураші. – К. : Самміт-книга, 2017. – 48 с.

45 Теремко Василь. 16 весна. – К. : Академія, 2017. – 128 с.

46 Кокотюха Андрій. Гімназист і Чорна Рука. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. – 224 с.

47 Кокотюха Андрій. Гімназист і Вогняний Змій. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. – 272 с.

48 Штанко Катерина. Драconi, вперед! – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – 272 с.

49 Бачинський Андрій. Канікули Остапа і Даринки. – К. : Грані-Т, 2011. – 176 с.

50 Мензатюк Зірка. Дике літо в Криму. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. – 192 с.

51 Бачинський Андрій. Детективи в Артеку. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 192 с.

52 Бачинський Андрій. Детективи з Артеку. Таємниці Кам'яних Могили. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 272 с.

53 Кримська Наталка. Казки сонячного півострова. – К. : Гамазин, 2018. – 100 с.

важливо, щоб наш простір мав сильну природну сакральність, а не піддавався імперським світоглядним впливам під час потужних «гібридних війн». І досягти цього можливо лише за умови адекватного збільшення рівня природної сакраль-

ності національного простору в усіх літературних жанрах за рахунок позначення різноманітних місць дії, зменшення кількості «не позначених» та «стертих» місць, а також актуалізації історичних подій і сучасної історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубяга А. Роль симулякрів у гібридних конфліктах сучасності / А. Дубяга // Література та культура Полісся. Серія «Історичні науки». – 2020. – Вип. 99. – С. 79 – 86.
2. Караман О. Л. Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України : філософський рівень / О. Л. Караман // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2020. – № 2 (333). – Ч. II. – С. 157–166.
3. Криськов А. Пропагандистські міфологеми у гібридній війні / А. Криськов // Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року, Львів. – Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. – С. 35 – 37.
4. Кундеус О. М. Теоретичні аспекти гібридної війни РФ проти України / О. М. Кундеус // Регіональні студії : наукове видання. – 2020. – № 20. – С. 120 – 124.
5. Міщенко К. Інформаційно-комунікативна та психологічна складові сучасного воєнно-політичного конфлікту на Сході України / К. Міщенко // Роль держави та громадського сектору в соціально-психологічній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО. Круглий стіл до Дня захисника Вітчизни 19

- жовтня 2020 року. Матеріали доповідей. – Київ, 2020. – С. 86 – 89.
6. Парахонський Б. О. Онтологія гібридної війни : гра прихованих смислів / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2017. – № 1. – С. 7 – 16.
7. Семчинський К. В. Особливості гібридних конфліктів у контексті російської агресії проти України / К. В. Семчинський // Міжнародні відносини : теоретико-практичні аспекти. – 2020. – Вип. 5. – С. 66 – 75.
8. Сухраков А. С. Сучасні виклики російсько-української інформаційної війни / А. С. Сухраков // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2020. – Вип. 27. – С. 83 – 88.
9. Требін М. П. Феномен «гібридної» війни / М. П. Требін // Гілея : науковий вісник. – 2014. – Вип. 87. – С. 366 – 371.
10. Юзова І. Ю. Інформаційно-психологічний вплив противника та протидія йому в умовах ведення гібридних війн / І. Ю. Юзова, П. Пацек // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2020. – № 3 (40). – С. 61 – 68.
11. Shpakovych V. Wybrane przykłady społeczno – politycznej i kulturowej wojny hybrydowej Rosji z Ukrainą po Rewolucji Godności / V. Shpakovych // Jagiellonian University Repository. – 2020. – Режим доступу : <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/241845>.

REFERENCES

1. Dubyaha A. Rol symulyakriv u hibrydnykh konfliktakh suchasnosti [The role of simulacra in hybrid conflicts of today]. *Literatura ta kultura Polissya. Seriya "Istorychni nauky"*, 2020. no. 99. P. 79–86. (in Ukrainian).
2. Karaman O. L. Metodolohichni zasady problemy sotsializatsiyi osobystosti v umovakh hibrydnoyi viyny na skhodi Ukrainy: filosofskyy riven [Methodological principles of the problem of socialization of personality in the conditions of hybrid war in eastern Ukraine: philosophical level]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 2020. no. 2 (333). P. 157–166. (in Ukrainian).

3. Kryskov A. Propahandyst·ski mifolohemy u hibrydnyy viyni [Propaganda mythologies in a hybrid wa]. *Totalitaryzm yak systema znyshchennya natsionalnoyi pam'yati: zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrayinskoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu, 11–12 chervnya 2020 roku, Lviv*, Lviv: Drukarnya Lvivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho, 2020. P. 35–37. (in Ukrainian).
4. Kundeus O. M. Teoretychni aspekty hibrydnoyi viyny RF proty Ukrainy [Theoretical aspects of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine]. *Rehionalni studiyi: naukowe vydannya*, 2020. – no. 20. – P. 120–124. (in Ukrainian).

5. Mishchenko K. Informatsiyno-komunikatyvna ta psykhologichna skladovi suchasnoho voyenno-politychnoho konfliktu na Skhodi Ukrayiny [Information-communicative and psychological components of the modern military-political conflict in eastern Ukraine]. *Rol derzhavy ta hromadskoho sektoru v sotsialno-psykhologichniy adaptatsiyi peremishchenykh osib iz zony ahresiyi RF ta uchasyukiv ATO. Kruhlyy stil do Dnya zakhysnyka Vitchyzny 19 zhovtnya 2020 roku. Materialy dopovidey*, Kyiv, 2020. P. 86–89. (in Ukrainian).
6. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. Ontolohiya hibrydnoyi viyny: hra prykhovanykh smysliv [Ontology of hybrid war: a game of hidden meanings]. *Stratehichna panorama*, 2017. no. 1. P. 7–16. (in Ukrainian).
7. Semchynskyi K. V. Osoblyvosti hibrydnykh konfliktiv u konteksti rosiyskoyi ahresiyi proty Ukrayiny [Peculiarities of hybrid conflicts in the context of Russian aggression against Ukraine]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 2020. no. 5. P. 66–75. (in Ukrainian).
8. Sukhrakov A. S. Suchasni vyklyky rosiysko-ukrayinskoji informatsiynoyi viyny [Modern challenges of the Russian-Ukrainian information war]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsialno-politychnykh dysyplin*, 2020. no. 27. P. 83–88. (in Ukrainian).
9. Trebin M. P. Fenomen “hibrydnoyi” viyny [The phenomenon of “hybrid” war]. *Hileya : naukovyy visnyk*, 2014. no. 87. P. 366–371. (in Ukrainian).
10. Yuzova I. YU., Patsek P. Informatsiyno-psykhologichnyy vplyv protyvnyka ta protydiya yomu v umovakh vedennya hibrydnykh viyn [Information and psychological influence of the enemy and counteraction to him in the conditions of conducting hybrid wars]. *Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny*, 2020. no. 3 (40). P. 61–68. (in Ukrainian).
11. Shpakovych V. Wybrane przykłady społeczno – politycznej i kulturowej wojny hybrydowej Rosji z Ukrainą po Rewolucji Godności [Selected examples of social - political and cultural war of hybrid Russia from Ukraine after the Revolution of Dignity]. *Jagiellonian University Repository*, 2020. (in Poland). Accessed December 20, 2020. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/241845>.

SACRALIZATION AND DESACRALIZATION OF LOCATION IN MODERN UKRAINIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH READERS

Nataliia Volodymyrivna Deviatko

<http://orcid.id/0000-0003-0162-1194>

Natalia_ptah@ukr.net

Candidate of Philosophy,

Associate Professor of the Department of Philosophy

Dnipro Academy of Continuing Education

Abstract. *The article analyzes the characteristics of sacred and desecrated space in modern Ukrainian literature for children and youth. The sacralization of location in literature is very important for the national self-identification of a citizen. Sacralization is related to space. The important sacred points are the center (capital) and border space (border). The whole space is sacred, but each place keeps its own identification. This is a healthy mythological sacralization, which exists in contrast to the imperial version when all the sacred energy is concentrated in the “capital”, while the “province” is a place of “undesirable stay”. Another form of sacralization is historical, characterized by a clear link to the places of important historical events of the distant past and present (crisis epochs). In another version (peaceful epochs), this form of desacralization designates the place of action. Thanks to this, the reader learns about specific cities, gets new information, and becomes involved.*

In modern Ukraine, there is a deformation of the sacred space, which contributes to its damage and general desacralization. These processes are reflected in the literature for children and youth, thus getting legitimized. In the works of modern Ukrainian authors, there is an abundance of “unnoticed” places. Sacred and “noticed” are the Carpathians, Lviv, and surrounding areas (mostly castles), as well as, to a much lesser extent, Kyiv. Before the beginning of the Russian-Ukrainian war, Crimea was mentioned in the works. After 2014, mentions of it almost disappear (with the exception of Z. Menzatyuk “Wild Summer in Crimea”). If historical sacralization is present in the works (V. Rutkivsky, N. Humeniuk), then modern historical events are mentioned occasionally: the Revolution of Dignity (G. Kyrpa’s “My Dad Became a Star”), the Russian-Ukrainian war (A. Kokotiukha’s “Gymnasium Student and the Black Hand”, A. Bachynsky’s “Artek Detectives. The Secrets of the Stone Graves”).

Such deformation of the national sacred space is dangerous because it can be used in “hybrid wars” against our state.

Key words: worldview; myth; sacralization; “hybrid wars”.